

MADELEINE KUKEC-ŠIMEK
Varaždin
madeleine.kukec@hi.t-com.hr

Primljeno: 11. 10. 2013.
Prihvaćeno: 23. 12. 2013.

KAMENI GRBOVI U GRADU VARAŽDINU OD 13. DO 17. STOLJEĆA

Glavna je ideja ovog rada popisati kamene grbove grada Varaždina dodijeljene u razdoblju od 13. do 17. stoljeća, napraviti njihovu heraldičku analizu i procijeniti njihovo zatečeno fizičko stanje. Grbova plemstva i svećenstva dodijeljenih u srednjem vijeku koji su ostali sačuvani do današnjih dana na području čitave Varaždinske županije ima u većoj količini te je iz tog razloga odlučeno da se pažnja usmjeri na županijsko središte, grad Varaždin.

UVOD

Interpretacija, komuniciranje, briga i zaštita povijesne kulturne baštine ključni su elementi koji čovječanstvu osiguravaju identitet i potiču svjesnost njegova postojanja. Kultura je sama po sebi osnova ljudskoga društva koja pojedincu pruža osjećaj pripadnosti nekom teritoriju, naciji ili zajednici. U ovom ću radu pokušati objediniti heraldičke elemente koji su u prošlosti predstavljali pojedine obitelji na teritoriju današnje Varaždinske županije, a čiji su grbovi bili dodijeljeni u srednjem vijeku ili oni čiji prikazi se u ranome novom vijeku nisu uvelike promijenili od prvotnog srednjovjekovnog obiteljskog grba.

Heraldika se, isto kao i sfragistika, genealogija i druge slične pomoćne povijesne discipline nerijetko smatraju sporednim načinom proučavanja prošlosti. Ispred povjesničara se ne nalazi tekst iz kojega treba nešto iščitati, povezati ili zaključiti, već slikovni prikaz ili trodimenzionalni predmet prema kojemu se treba postaviti na jedan drugačiji način. Možda nam heraldički elementi neće omogućiti donošenje spektakularnih zaključaka koji će dovesti do stvaranja rekonstrukcije nekog značajnog momenta povijesne zbilje, ali nam bavljenje njima svakako može pružiti ono mikro-razumijevanje bez čijeg bi proučavanja ponekad teško

došli do određenih makro-zaključaka. Pomoćne povijesne znanosti same po sebi mogu u velikoj mjeri pomoći u kontekstualizaciji i doprinijeti stvaranju jedne šire slike povijesti sagledane iz nekih drugih, često nevidljivih kutova. Nerijetko se prema materijalnim povijesnim izvorima postavlja kao prema artefaktima koji su prvenstveno interesantni arheolozima, povjesničarima umjetnosti ili etnolozi- ma, dok povjesničarska struka zaboravlja na korištenje tih prvorazrednih izvora prošlosti. Heraldika je interesantna i iz razloga što nam se osim proučavanja sa- mih grbova – onoga jasnoga i vidljivoga – nameću pitanja zašto su se određeni simboli pronašli u grbovima pojedinih plemićkih obitelji, koje je njihovo značenje i u čemu je važnost tih simbola.

Sustav društvenih znakova je u srednjem vijeku imao osobitu ulogu u istica- nju individualnosti. Prvi grbovni elementi u hrvatskim zemljama pojavljuju se oko 1200. godine.¹ Društveni su znakovi bili rezultat dugog razvoja koji je trajao kroz čitav srednji i rani novi vijek, a cilj mu je bio stvoriti svijest i osjećaj pripad- nosti nekoj obitelji, zajednici ili skupini ljudi.²

METODOLOŠKA PRAVILA PRI PROUČAVANJU HERALDIKE

Bartol Zmajić donosi opće prihvaćenu definiciju kako je heraldika pomoćna povijesna znanost koja se bavi postankom, razvojem i umjetničkom izradom gr- bova.³ Kako bi se olakšalo praćenje ovoga rada te kako bi se objasnili postupci i terminologija, smatram da je važno ukratko iznijeti osnovna metodološka pravila pri samom proučavanju heraldike. Temelj rada svakog heraldičara je blazonira- nje⁴, odnosno opisivanje grbova riječima i slikom koja će biti priložena uz svaki grb. Najstariji su grbovi predstavljali samo simbol na štitu koji je nerijetko bio ukošen, a kasnije osnovni elementi grba postaju i kaciga s ukrasom, kruna, zasta- va te plašt ili vrpca oko kacige (tzv. točenica). Primjerice, kruna je u heraldici obi- lježje koje s obzirom na svoj oblik jasno govori o staležu i statusu nositelja grba.⁵ Osim toga uz grbove se mogu pronaći čuvari grba, zastave, gesla ili ordeni koji također čine elemente grba no nisu njegov neophodan sastav. Lik ili detalj koji stoji na vrhu kacige može, ali i ne mora biti posuđen iz štita. On predstavlja ukras kacige ili krijestu.⁶ U grbovima se izmjenjuje sedam osnovnih boja, tj. tinktura:

---

¹ Tomislav RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Školska knjiga, Zagreb, 1997, 226.

² Dubravka PEIĆ ČALDAROVIĆ, "Grbovi hrvatskog plemstva – činjenice kulturnog naslijeđa i identiteta", *Povijesni prilozi*, vol. 31, no. 31. prosinca 2006, 88.

³ Bartol ZMAJIĆ, *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksikologija. Rječnik heraldičkog nazivlja*, Golden marketing, Zagreb, 1996, 13.

⁴ Isto, 77; Davor ZOVKO, nav. dj., 14.

⁵ Bartol ZMAJIĆ, nav. dj. 69; Davor ZOVKO, nav. dj., 55.

⁶ Davor ZOVKO, *Obiteljski grb*. Laurana, Zagreb, 2009, 21.

crvena, plava, crna, zelena i grimizna te dva metala: zlato (žuta) i srebro (bijela).⁷ Opće je pravilo da kovine ne smiju biti postavljene jedna preko druge. Pri prikazu ljudskoga lika, u grbovima je dopušteno koristiti boju ljudskoga tijela.⁸

Trebalo bi istaknuti kako su pri opisivanju grbova lijeva i desna strana grba zamijenjene onome tko grb gleda s obzirom da se strane grba određuju s gledišta onoga tko grb nosi.⁹ Svaki grb ima desnu (pozitivnu – mušku) i lijevu (negativnu – žensku) heraldičku stranu, što se određuje prema onome tko nosi štit. Prema tome bi pri opisivanju grba bilo najbolje koristiti izraze dexter i sinister (lat. desno i lijevo) koji upućuju na dvije polovice grba.¹⁰ Pri ženidbi plemića znalo je doći do kombiniranja dva štita na način da se oni okomito raskole te bi se potom spojili dexter starijeg štita sa sinisterom mlađeg štita. Takvo kombiniranje nazivamo dimidiranje.¹¹ Osim dimidiranja, postoji još nekoliko načina spajanja grbova. Jedan od takvih primjera je i onaj u kojem se grb obitelji većeg društvenog položaja stavlja u središte štita. U grbovima alijanse, grb muža nalazi se s heraldičke desne, a grb supruge s heraldičke lijeve strane. Pri tome, je grb uvijek ukrašen samo vanjskim obilježjima na koja ima pravo suprug.¹² U štitovima grbova se mogu pojavljivati dvije temeljne vrste likova. Kao prvo, to može biti samo geometrijska dioba štita pri čemu se štit dijeli vodoravno, okomito, kosom gredom, četvorenjem, rez kao šiljak, valoviti rez (...) ¹³ Druga vrsta likova koju susrećemo u grbovima su naravni likovi, prikazi životinja, biljaka, ljudi, mitskih bića, dijelova prirode itd.¹⁴ No u grbovima se mogu pronaći i neki drugi likovi, poput kućnih predmeta, dijelova arhitekture, oružja itd. Takva vrsta likova spada u umjetne likove, tj. likove koje je izradila ljudska ruka.¹⁵

GRAD VARAŽDIN

Grb obitelji Beković

Na glavnom gradskom trgu – Trgu kralja Tomislava u Varaždinu na stro-pu sjevernog stubišta zgrade Fakulteta organizacije i informatike u Varaždi-

---

⁷ Pavao RITTER - VITEZOVIĆ, *Stemmatographia, sive Armorum Illyricorum delineatio, descriptio, et restitutio*, Beč, 1701, 18.

⁸ Bartol ZMAJIC, nav. dj., 23.

⁹ Isto, 24.

¹⁰ Davor ZOVKO, nav. dj., 15.

¹¹ Isto, 15.

¹² Isto, 99.

¹³ Bartol ZMAJIC, nav. dj., 25 - 30.

¹⁴ Isto, 32 - 53.

¹⁵ Isto, 54.

nu, koja je bila građena po narudžbi varaždinskih isusovaca kojima je služila kao kolegij, nailazimo na grb Barbare Beković. Miroslav Klemm u svojem radu *Štuko dekoracija stubišta sjevernog krila zgrade Fakulteta organizacije i informatike u Varaždinu* pogrešno zaključuje kako bi se moglo raditi o grbu barunice Ane Marije Thonhausen.¹⁶ Ivan Bojničić u *Der Adel von Kroatien und Slavonien* donosi puni opis grba obitelji Beković.¹⁷

Opis grba: Žuti grifon uspravno stoji okrenut na desnu stranu štita. U ruci drži zelenu granu sa crnim bobicama. Ukras kacige je crno krilo na kojemu se nalazi crvena greda koja stoji ukoso na desno. Greda je obložena sa dvije crne bobice i jednom žutom zvijezdom među njima.¹⁸ Ovaj grb uz sebe ima i dva čuvara grba – dva lava – koji svaki s jedne strane pridržavaju grb pritom stojeći s jednom nogom na tlu, a drugom podupirući grb. U pozadini štita, kacige i čuvara grba, nalazi se raskošan plašt nepoznate boje.

Slika 1. Grb obitelji Beković

¹⁶ Miroslav KLEMM, "Štuko dekoracija stubišta sjevernog krila zgrade Fakulteta organizacije i informatike u Varaždinu", *Journal of Information and organizational sciences*, no. 13. prosinca 1989, 390.

¹⁷ Ivan BOJNIČIĆ, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, edicija: *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. 13*, Verlag von Bauer und Raspe, Nürnberg, 1899. [druga izdanja - Bauer und Raspe, Neustadt an der Aisch, 1986; Golden marketnig, Zagreb, 1995], 13.

¹⁸ Isto, 13.

Fizičko je stanje kamenog grba obitelji Beković dobro, s time da postoji mogućnost napuknuća pozadine, tj. zida na kojem grb stoji. Iza šape desnog čuvara grba, vidljivo je napuknuće na zidu za koje je moguće da će se s vremenom širiti. Samim time postoji mogućnost da se poremeti stabilnost i povezanost kulturnog dobra s pozadinom na koju je postavljeno te na taj način ugrozi njegova cjelovitost.

Pri bojanju stropa, vjerojatno zbog premalo pažnje i preciznosti, mjestimice je došlo do bojenja krajnjih rubova grba bijelom bojom. To je posebno vidljivo na rubovima vitica plašta koji su iznimno razvedeni te je pri tome trebala biti preciznija ruka majstora koji je obavljao bojanje stropa. Pri idućoj će intervenciji restauratora biti potrebno ukloniti te nanose boje, jer oni izvorno ne pripadaju na kameni spomenik.

Grb obitelji Drašković

Također na glavnom varaždinskom trgu, nailazimo na palaču Drašković gdje iznad glavnog portala stoji barunski grb obitelji.¹⁹ Iako u originalu od kamena, grb je u jednom vremenskom periodu bio pozlaćen. Osim u *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, opise grbova obitelji Drašković moguće je pronaći i u knjizi Envera Ljubovića *Grbovi plemstva Like, Gacke i Krbave*. Na palači Drašković nalazi se pojednostavljeni barunski grb - bez okrunjenih kaciga, njihovih ukrasa i plašteva s drugačijim detaljem od opisanog u knjigama Ivana Bojničića i Envera Ljubovića. Naime, na ovom prikazu, u 1. i 4. polju, grifon ne drži kuglu, već peterokraku zvijezdu, a crni orao u 2. i 3. polju ne stoji na kruni, već na kugli sa križem.

Opis grba: Štit grba je podijeljen u četvrtine – dva plava i dva žuta polja. 1. i 4. polje su likovno preuzeta sa starog plemićkog grba. U njima se na plavoj pozadini nalaze tri zelene planine iznad kojih se uzdiže okrunjeni srebrni grifon koji u desnici drži žutu kuglu.²⁰ U zlatnim poljima 2. i 3. nalazi se crni orao koji raširenih krila stoji iznad zlatne krune. Iznad štita se nalaze tri okrunjene kacige – iznad 1. i 3. polja nalazi se srebrni grifon koji u desnici drži žutu kuglu, a iznad središnje okrunjene kacige izdiže se okrunjeni crni orao raširenih krila. U pozadini grba se nalaze plavo - srebrni i crno - zlatni plaštevi.²¹

---

¹⁹ Enver LJUBOVIĆ, *Grbovi plemstva Like, Gacke i Krbave*, Megrad, Zagreb, 2003, 99.

²⁰ Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 40.

²¹ Enver LJUBOVIĆ, nav. dj., 99.

Slika 2. Barunski grb obitelji Drašković

Fizičko stanje barunskog grba obitelji Drašković je dobro, jer je njegovo restauriranje provedeno relativno nedavno. Na kruni iznad štita grba vidimo zacrnjenost kamena do koje dolazi tijekom kiselih kiša i zagađenosti zraka smogom. Iznimno je važno nakon čišćenja i provedenih restauratorskih zahvata, zaštititi spomenik odgovarajućim sredstvima. Tretiranjem zaštitnim sredstvima postiže se duža zaštita od kapilarnog podizanja temeljne vode, zaštita od «kiselih kiša» i različitih oblika vlage, zaštita od bioloških štetnika, zaštita od topljivih soli i taloženja nečistoće.²²

Nakon što su detaljnije proučene arhivske fotografije restauratorskih zahvata provedenih na ovome grbu - od sredine 20. stoljeća pa sve do današnjih dana, uočeno je kako su se na 1. i 4. polju prije nalazili prikazi koji se sada nalaze na 2. i 3. polju i obratno. Od nadležnog tijela nije dobivena informacija u kojem se trenutku raspored polja promijenio i zašto, a kako je heraldika gotovo nepostojeća povijesna disciplina u gradu Varaždinu i kako gotovo ne postoje radovi koji bi se bavili tim područjem povijesti, to i dalje ostaje nepoznanica. Ono što je izvjesno jest činjenica kako je današnji prikaz rasporeda polja u barunskom grbu obitelji Drašković ispravan, a problem predstavljaju manji detalji prikazani u poljima.

---

²² Branko CRNKOVIĆ i Ljubo ŠARIĆ, *Gradenje prirodnim kamenom*, Sveučilišna tiskara Zagreb d.o.o., Zagreb, 2003., 327.

Grb obitelji Erdödy

Članovi obitelji Erdödy, kao jedne od najvažnijih plemićkih obitelji grada Varaždina i njezine okolice, su kroz povijest zauzimali najvažnije funkcije u gradu i županiji. Kao jedna od najmoćnijih i najbogatijih obitelji na području Varaždinske županije, pred kraj srednjega i u čitavom ranom novom vijeku, financiraju gradnju ili dogradnju mnogih crkvenih i svjetovnih objekata. Samim time, njihove grbove možemo susresti na različitim mjestima u gradu Varaždinu, ali i u čitavoj Varaždinskoj županiji. Znak ove obitelji susrećemo u varaždinskoj katedrali - Crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije, iznad glavnog ulaza u varaždinski Stari grad, na pročelju Županijske zgrade u gradu Varaždinu, a u Gradskom muzeju Varaždin čuva se ploča na kojoj se nalaze grbovi obitelji Erdödy i obitelji Ungnad iz 1591. godine. Kralj Matija Korvin je obitelji Erdödy 1489. godine potvrdio plemićki list i grb iz 1459. godine.²³ Petru I. je 1511. godine dodijeljen barunat s pridjevkom de Monyorokerek.²⁴ Grb obitelji Erdödy koji se susreće na području Županije varaždinske, je grofovski grb koji je kralj Rudolf 1580. godine u Pragu dodijelio Tomi Erdödyu, hrvatskom banu i njegovom bratu Petru.²⁵ Važno je za spomenuti kako je grb obitelji Erdödy, pri ustroju županjskog sustava u Republici Hrvatskoj, preuzet za grb Varaždinske županije. Opise grba osim Ivana Bojničića u *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, donosi i Antonio Perković u svojem diplomskom radu *Heraldička baština prostora današnje Sisačko - moslavačke županije* obranjenom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Opis grba: Kvadrirani štit podijeljen u četiri polja sa srcem štita – u 1. polju u zlatnom crni raskriljeni okrunjeni orao; u 2. i 3. polju u plavom između dvije valovite srebrne grede dvije zlatne šesterokrake zvijezde; u 4. polju u zlatnom obrambeni zid naravne boje s otvorenim vratima i nazupčanom kulom s dva prozora; srce štita – u crvenom polju iz zlatne polovice kotača raste smeđi jelen.²⁶ Nad štitom tri okrunjene kacige – iz prve krune između crnog i crvenog nojevog pera raste oklopljena ruka okrenuta ulijevo koja drži mač sa zlatnom drškom; na drugoj kruni stoji crni raskriljeni okrunjeni orao; a iz treće krune između plavog i crvenog nojeva pera raste oklopljena ruka okrenuta udesno koja drži crveno - zlatnu dvokraku zastavu.²⁷ Plaštevci su crno - zlatni i plavo - crveni.

---

²³ „Erdödy“, *Hrvatski biografski leksikon, gl. ur. Trpimir MACAN, sv. IV, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1998, 54.*

²⁴ Isto, 54.

²⁵ Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 44.

²⁶ Antonio PERKOVIĆ, *Heraldička baština prostora današnje Sisačko - moslavačke županije*, diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2013, 34.

²⁷ Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 44.

Slika 3. Grb obitelji Erdödy

Što se tiče područja zaštite i očuvanja kulturno-povijesne baštine, svakako je važno za spomenuti kako grad Varaždin i Gradski muzej Varaždin konstantno brinu o adekvatnom zbrinjavanju spomenika kulturne baštine koji su prepušteni na milost i nemilost klimatskim i biološkim uvjetima, pretjeranoj vlažnosti ili potencijalnom vandalizmu. Kao argument za izneseno stajalište je grb obitelji Erdödy koji se nalazi iznad glavnog ulaza u Stari grad Varaždin – odnosno iznad ulaza u Gradski muzej Varaždin (slika 3.). Iako je objekt postavljen na mjesto na kojem bi na njegovo uništenje mogla utjecati široka lepeza negativnih uzročnika propadanja, on je u odličnom stanju uz eventualna minimalna mjestimična fizička oštećenja kamena. Iz „čistoće“ kamena je vidljivo kako su restauratorski zahvati na grbu provedeni nedavno, pa čak, usuđujem se reći, i s pretjeranom restauratorskom brigom. Čišćenje kulturno - povijesnog objekta je često jedan od prvih koraka koji se moraju poduzeti pri restauraciji. Njegova primarna funkcija je micanje štetnih materija s površine spomenika. Međutim, stručnjaci raspravljaju o tome u kolikoj mjeri je čišćenje spomenika potrebno, odnosno do koje mjere bi se spomenici trebali čistiti.²⁸ Zbog pretjeranog konzervatorsko - restauratorskog

²⁸ C. A PRICE, *Stone Conservation, An Overview of Current Research*, The Getty Conservation Institute, Santa Monica, 1996, 13-14.

utjecaja u čišćenju spomenika baštine postoji opasnost od uništavanja onog osjećaja starosti samih predmeta i njihovog dokaza postojanja u prošlosti.²⁹

Na slici 4. se može vidjeti kako patina vremena zapravo doprinosi vrijednosti baštinskog predmeta.³⁰ Naime, relativno niski reljef u kamenu sa svom „starosnom prljavštinom“ zapravo podiže vrijednost ovom spomeniku koji i u ovakvom, ne savršeno čistom stanju zapravo priča svoju priču i svjedoči o vremenu u kojem je nastao. Na kamenoj ploči, iznad grba, nalazi se i latinski natpis koji svjedoči o vremenu njegova stvaranja.³¹ Grb na slici 4. se čuva u Gradskom muzeju Varaždin pod odgovarajućim mikroklimatskim uvjetima - potrebnoj relativnoj vlažnosti zraka, odgovarajućoj temperaturi i daleko od bilo kakvog utjecaja bioloških štetnika.³² Kada se govori o relativnoj vlažnosti zraka, moramo spomenuti kako je preventivna konzervacija primarno zaokupljena zadržavanjem vode izvan kamena i s kontroliranjem relativne vlažnosti i temperature zraka oko kamena. To je prilično lako za kamene predmete u muzejima i izvedivo za kamene blokove koji su izloženi u unutrašnjosti zgrade.³³ Održavanje potrebne relativne vlage zraka i temperature oko kamena je puno teže za kamene kulturne spomenike koji se nalaze izvan građevina podložni nekontroliranim vremenskim uvjetima.

---

²⁹ Rosalia VAROLI - PIAZZA, *Sharing conservation decisions*, ICCROM, Rome, 2007, 48.

³⁰ Branko CRNKOVIĆ i Ljubo ŠARIĆ, nav. dj., 323.

³¹ THOMAS ERDEODI COMES PERPETVVS MONTIS / CLAVDII ET COMITATVS VARASDIEN. / COMES. / SAC. CAES. ET REGIAE MATIS CONSILIAR / AC REGNORVM DALTIAE. / CROTIAE ET / SCLAVONIAE BANVS. NEC NON ARCIS ET / CIVITATIS VARASDIENSIS / CAPITANEVS. 1592. / ANNA MARIA UNGNAD COMITISSA ET BARONISSA. - Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah u Hrvatskoj i Slavoniji*, Knjižara Jugoslavenske Akademije, Zagreb, 1891, 295.

³² N. S. BROMMELLE i Perry SMITH, *Case Studies in the Conservation of Stone and Wall Paintings. Preprints of the Contributions to the Bologna Congress*, London, September 1986, 54-57.

³³ C. A PRICE, *Stone Conservation, An Overview of Current Research*, The Getty Conservation Institute, Santa Monica, 1996, 13.

Slika 4. Grb obitelji Erdödy³⁴

Obiteljski grb prikazan na slici 5. nalazi se na Županijskoj palači u gradu Varaždinu. Štit grba obitelji Erdödy predstavlja i grb Varaždinske županije. Iz tog razloga, sa ovog su prikaza izuzete kacige i njihovi ukrasi sa plaštem. S obzirom da je ovo prvi obojani spomenik u ovom radu, malo ću se više osvrnuti na moguća oštećenja pri kamenim spomenicima baštine koji su tretirani pigmentima. Naime, isto kao i kod fresaka, pri bojanim kamenim spomenicima najveća opasnost prijeteći od vlage i brze promjene temperature gdje se tijekom viših temperatura ili veće relativne vlažnosti zraka boja širi, a potom pri nižoj temperaturi ili nižoj relativnoj vlažnosti zraka boja se počinje skupljati i potom može početi pucati.³⁵ Osim toga, kod bojanih kamenih spomenika koji su postavljeni na otvorenom ili na bilo kojem mjestu do kojeg dopiru Sunčeve zrake, dolazi do opasnosti od diskoloracije, tj. blijeđenja boje spomenika. Tako je i ovaj grb obitelji Erdödy ugrožen da s vremenom njegove boje izbljede. Proces izbljeđivanja boje pod utjecajem jakih Sunčevih zraka, već su vidljive na središnjem crvenom polju u srcu štita i u 2. i 3. polju plave boje.

³⁴ Gradski muzej Varaždin, Kulturno - povijesni odjel, *Zbirka kamenih spomenika*.

³⁵ John ASHURST i Francis G. DIMES, *Conservation of Building and Decorative Stone*, Butterworth-Heinemann, Oxford, 1990, 123.

Slika 5. Grb obitelji Erdödy

Posljednji od grbova obitelji Erdödy koji nailazimo u gradu Varaždinu je grb koji se nalazi u varaždinskoj katedrali. Kao autor toga grba navodi se majstor Anton Joseph Quadrio, a donator za uređenje kapele bio je Gabrijel Erdödy.³⁶ Zahvaljujući ugovorima o naknadi za obavljen posao, poznato je da je kapela, zajedno s grbom uređena i postavljena oko 1710. godine.³⁷ Kako se taj spomenik nalazi u Crkvi, pod relativno konstantnom relativnom vlagom zraka, temperaturom, daleko od bioloških štetnika i visoko od mogućnosti doticaja ljudske ruke, njegovo stanje je dobro očuvano.

---

³⁶ Mirjana REPIĆ-BRAUN, „Prilog istraživanju opusa štukatera Antona Josepha Quadrija“, *Radovi instituta za povijest umjetnosti*, sv. 33, Zagreb, 2009, 145.

³⁷ Isto, 145.

Slika 6. Grb obitelji Erdödy

Grb obitelji Horvat Oršić Slavetić

Prve pisane isprave u kojima se spominju plemići Oršić sežu u 1420. godinu. Između 1464. - 1472. godine su se preselili u plemićku općinu Gorica te su ondje stekli nekoliko manjih posjeda. Kralj Matija Korvin je 1487. godine Petru Horvatu Oršiću darovao posjed Slavetić.³⁸ Taj je posjed bio osnovno imanje obitelji pa su ga kao takvoga unijeli u svoj plemićki predikat. 1675. godine su Ivan Franjo Oršić Slavetić i Georg Baltazar Oršić Slavetić aliter Jablonović od Jablonov dobili titulu baruna.³⁹ Ivan Franjo i njegov sin Antun - Ignac Oršić Slavetić dobivaju titulu grofova 1682. godine.⁴⁰ Osim njih, titulu grofa dobiva 1744. godine i Kristof barun Oršić Slavetić.⁴¹ Slikovni prikaz grba obitelji Horvat Oršić Slavetić nalazi se na Biskupskom dvoru u gradu Varaždinu. Opis grba obitelji Horvat Oršić Slavetić pronalazimo u knjizi Ivana Bojničića *Der Adel von Kroatien und Slavonien*. Razlika između prikazanog i opisanog grba je u tome što u opisu Ivana Bojničića crni orao stoji na oklopljenoj ruci, a na slikovnom prikazu u gradu Varaždinu izgleda kao da orao stoji na savijenoj sablji. Osim toga, u opisu se ne navodi da se ispod

³⁸ Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 135.

³⁹ Isto, 135.

⁴⁰ Isto, 135.

⁴¹ Isto, 135.

savijene ruke nalazi kruna, a na prikazu grba na pročelju zgrade crni orao stoji iznad savijene sablje ispod koje se nalazi zlatna kruna.

Opis grba: Na savinutoj ruci u oklopu, koja u šaci drži jednu savinutu sablju, nalazi se na desno okrenuti crni okrunjeni orao raširenih krila.⁴² Ukras na kruni iznad šljema je preuzet sa štita. Plašt je nepoznate boje.

Slika 7. Grb obitelji Horvat Oršić Slavetić

Biskupski dvor u gradu Varaždinu je uređen 1998. godine. Grbovi koji se nalaze na njegovom zabatu, nalaze se u dobrom stanju. Ono što je problematično jest boja na samom štitu grba. Naime, na očigled je vidljiva razlika u nijansama crne boje između dva orla. Orao na štitu je i do nekoliko nijansi svjetlije boje, od onoga orla koji je ukras kacige. Postavlja se pitanje zbog čega je došlo do tolike razlike u nijansama blijeđenja boje na slikanom pročelju zgrade?

Grb obitelji Horvat Palocz

Začetnici plemićke obitelji Horvat Palocz spominju se od kraja 16. stoljeća.⁴³ Na svoje prezime Horvat, plemić Georg, na početku 17. stoljeća dodaje plemićki

---

⁴² Isto, 65.

⁴³ Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 67.

predikat Palocz. Od tada su svi njegovi potomci koristili prezime Horvat Palocz. Grb njihove obitelji također pronalazimo na zgradi Biskupskog dvora pored grba obitelji Horvat Oršić Slavetić. Opis grba donosi Ivan Bojničić u *Der Adel von Kroatien und Slavonien*. I kod ovog prikaza grba postoji razlika naspram opisa Ivana Bojničića. Razlika se očituje u praznoj ispruženoj ljevici na slikovnom prikazu u gradu Varaždinu, dok Ivan Bojničić donosi da bi lav u ljevici trebao držati jednu zelenu kuglu. Osim toga, u Varaždinu je lav u štitu prikazan na okrunjenoj kacigi, a Bojničić u svojoj knjizi u štitu spominje samo krunu iznad koje se uzdiže zlatni lav.

Opis grba: U plavom štitu, na kruni, nalazi se jedan dvorepi zlatni lav. On u uzdignutoj desnici drži savijenu istočnjačku sablju, a u ljevici jednu zelenu kuglu. Ukras na kacigi je preuzeti sa štita. Plašt iza štita je plavo zeleni i crveno srebrni.⁴⁴

Slika 8. Grb obitelji Horvat Palocz

Jednako kao i grb obitelji Horvat Oršić Slavetić, ovaj se obiteljski znak nalazi u dobrom stanju. Slikovni prikaz grba na sebi nema nikakvih fizičkih oštećenja. S vremenom će se trebati organizirati njegovo čišćenje i pri idućim konzervatorsko - restauratorskim zahvatima će trebati sanirati boje koje lagano blijede – što je posebno vidljivo na plavoj boji štita.

---

⁴⁴ Isto, 67.

Grb obitelji Kiš Šaloci

Na Trgu bana Josipa Jelačića, na palači Nitzky, pronalazimo maleni kamenerb obitelji Kiš Šaloci, stare domicilne obitelji varaždinskog komiteta. Postoji mogućnost kako obitelj potječe od Saula Kiša koji je zabilježen u ispravi iz 1283. godine.⁴⁵ Prvi je nedvojbeno poznati pripadnik te obitelji Nikola Sawloczy, zabilježen 1551. godine kao posjednik u Zlatini, a njegov je nadimak bio Kys.⁴⁶ Od potomaka njegova sina Petra, obitelj se podijelila na dva ogranka: Kiš Šaloci i Kiš.⁴⁷ Nije poznat podatak kada je obitelj i od koga dobila plemićku titulu i grb. Sredinom 17. i u 18. stoljeću, članovi obitelji su obavljali visoke državne funkcije u Varaždinskoj županiji.

Motivi na grbovima obitelji Kiš Šaloci su se preuzimali i ponavljali, te su sa svakim novim grbom detalji samo bili uvećani ili drugačije raspoređeni po štitu. Grb obitelji Kiš Šaloci kojeg nalazimo u gradu Varaždinu je heraldički gledano posebno interesantan. Naime, formacija figura u štitu u poljima 1, 2 i 4 nisu postavljene klasično po heraldičkim pravilima. Opis grba obitelji Kiš Šaloci donosi Ivan Bojničić u knjizi *Der Adel von Kroatien und Slavonien*. Razlika između prikazanog kamenog spomenika i opisanog grba je u četvrtoj zvijezdi koje na kamenom spomeniku u 2. polju nema. Osim toga, na ukrasu iznad okrunjenog šljema na sablji nedostaje nabodena turska glava s turbanom.

Opis grba: Štit grba je podijeljen na četvrtine na crvena i plava polja. 1. i 4. polje su crvene boje, a 2. i 3. plave boje. Kroz 1. i 2. polje se proteže jedna srebrna letuća strijela u desno. U 3. polju se nalaze tri u koso na lijevo postavljene zlatne zvijezde. Iz ruba 4. polja štita izlazi ruka u oklopu koja u šaci drži dvokraku crvenu zastavu koja kroz 1. i 2. polje leprša na desnu stranu ispod prije spomenute strijele.⁴⁸ Na zastavi, u 2. polju, nalazi se četvrta zvijezda postavljena tako da se tri prethodno spomenute nastavljaju na nju. Ukras iznad okrunjenog šljema je savijena ruka u oklopu koja u šaci drži zakrivljenu istočnjačku sablju na koju je nabodena turska glava s turbanom. Plašt oko štita je crno zlatne i crveno srebrne boje.

---

⁴⁵ "Prostorni plan uređenja Općine Beretinec", *Službeni vjesnik Varaždinske županije*, br. 15 / 06, I-34.

⁴⁶ "Kiš Šaloci", Hrvatski biografski leksikon, gl. ur. Trpimir MACAN, sv. VII, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009, 328.

⁴⁷ Isto, 328.

⁴⁸ Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 88.

Slika 9. Grb obitelji Kiš Šaloci

Oko kamenog grba obitelji Kiš Šaloci vidljiva su oštećenja i manja napuknuća na zgradi. Ukoliko bi se ona povećala, mogla bi dovesti do otpadanja spomenika od podloge na kojoj se drži. Pri idućoj bi intervenciji restauratora bilo dobro da se kamen učvrsti, da se popune otvorene kaverne i da se diskretno „retuširaju“ neravnine na grbu.⁴⁹ S vremenom će biti potrebno čišćenje kamena. Ukoliko se ne vodi računa o alatu kojim se kamen pere i čišćenje mlazom vode s četkom od čelične žice može biti opasno. Postoji nekoliko razloga zašto kamene spomenike nije dobro čistiti četkom sa čeličnim žicama. Jedan od njih je to što je takva četka gruba te može više oštetiti spomenik, nego ga urediti. Drugi je taj što pri takvoj četki postoji mogućnost od otkidanja čeličnih vlakana i njihovog ostajanja u porama kamena.⁵⁰ Pri idućem močenju kamena vodom, doći će do korozije tih vlakana i nepoželjnih posljedica, gdje će spomenik - na mjestima u kojima su se zadržala čelična vlakna - dobiti smeđe mrlje.⁵¹

⁴⁹ Denis VOKIĆ i Mario FUČIĆ, „Skulpture s južnog portala crkve sv. Marka u Zagrebu. Izvješće o obavljenom konzervatorsko - restauratorskim radovima do lipnja 2006“, *Informatica Museologica*, vol. 39, no 1-4, 2008, 193.

⁵⁰ Branko CRNKOVIĆ i Ljubo ŠARIĆ, nav. dj., 323.

⁵¹ Isto, 323.

Grb obitelji Mrazović

Obitelj Mrazović spada u staro domicilno kalničko plemstvo istog podrijetla i grba kao kod obitelji Koritić.⁵² Obje obitelji su plemstvo dobile od kralja Bela IV. 1250. g.,⁵³ a njihova plemićka titula je bila potvrđivana i kasnije od strane ostalih nadolazećih kraljeva. Prikaz grba obitelji Mrazović koji je interesantan za ovaj rad, nalazi se u Centru Mrazović na glavnome varaždinskom trgu, Trgu kralja Tomislava, a napravljen je 2010. godine. Opis grba obitelji Mrazović donosi Ivan Bojničić u *Der Adel von Kroatien und Slavonien*. Iznad grba u gradu Varaždinu (slika 10.) nalazi se lenta u kojoj piše prezime vlasnika grbova, a ispod grba se nalazi lenta u kojoj su postavljeni rimski brojevi u svrsi sunčanog sata. Te dvije lente nisu originalni dijelovi grba, već samo upotpunjuju prikaz grba u gradu Varaždinu.

Opis grba: Štit podijeljen srebrnim valovitim zrakama postavljenim u koso na dva dijela na desno plavo i lijevo crveno polje. U plavom polju su prikazani srebrni polumjesec i dvije zlatne zvijezde, a u crvenom polju se nalazi savijena oklopljena ruka koja drži zaobljenu istočnjačku sablju sa žutom drškom.⁵⁴ Iznad kacige se nalaze dva otvorena crna krila između kojih se nalazi savijena oklopljena ruka koja drži zaobljenu istočnjačku sablju na koju je nabodena turska glava. Plašt se sastoji od lijeve i desne strane različitih boja – na desnoj strani je plašt crveno-srebrne boje, a na lijevoj strani je plašt plavo-zlatne boje.⁵⁵

Slika 10. Grb obitelji Mrazović

⁵² Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 126.

⁵³ Ozren BLAGEC, „Bela IV. i kalničko plemstvo“, *Cris*, god. XII., br. 1/2010, 236.

⁵⁴ Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 126.

⁵⁵ Isto, 126.

U ovom se radu već pisalo o bojanim spomenicima, pa tako ni ovaj prikaz grba obitelji Mrazović nije iznimka. Naime, kako se sam grb nalazi u funkciji sunčanog sata – već u startu mogu logično zaključiti kako će se blijeđenje boje na prikazu dogoditi vrlo skoro, kroz svega par godina. Prikaz grba je podložen sunčevoj svjetlosti 11 sati na dan, pa je prema tome realno za očekivati relativno brzo uplitanje osoba koje će poraditi na svježini i jasnoći boje. Osim same sunčeve svjetlosti, postoje opasnost od soli⁵⁶ koje se također upliće u uništavanje bojanih spomenika. Iako je u samom središtu grada Varaždina smanjen promet motornih vozila, zagađen zrak uzrokovan upotrebom fosilnih goriva izvan samog središta grada ipak prekriva kulturna dobra vidljivom i oku nevidljivom postojanom prljavštinom. Kad su vapnenci, mramori i pripremna žbuka za freske izloženi zagađenom zraku, iz razloga što sadrže znatne količine kalcijeva karbonata, rezultat može biti težak oblik korozije.⁵⁷ Ispod površine materijala, sumporna kiselina razlaže i mijenja određenu količinu kalcijeva karbonata u kalcijev sulfat. Kalcijev sulfat je materijal topiv u vodi koji progresivno povećava svoj volumen tijekom procesa propadanja.⁵⁸ Sloj kalcijeva sulfata počinje se drobiti i trgati u obliku listića ili čitavih grumena. U tom prvom stadiju predmet poprima gubav izgled. Ukoliko se propadanje ne zaustavi na vrijeme, može doći do otpadanja detalja spomenika, a u najgorem slučaju do čitavog razaranja objekta.

Alijansa grbova obitelji Nadasdy - Drašković

Slikovni prikaz alijanse grbova obitelji Nadasdy - Drašković nailazimo u varaždinskoj katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije na nebo. Prema povijesti ovih dviju spomenutih obitelji, njihovim genealogijama i rodoslovnim stablima nije jasno koje osobe predstavljaju ovi grbovi. Ono što je najveći problem jest činjenica kako bi prema heraldičkim pravilima muškarac u ovoj obitelji trebao biti iz obitelji Nadasdy, a žena iz obitelji Drašković. No takve ženidbene veze u rodoslovnim stablima tih dviju obitelji gotovo ne postoje. Jedino koga bi prema dosadašnjem saznanju ovaj grb mogao predstavljati jest Franjo Nadasdy i njegova žena Suzana rođena Malatinski, udovica Kazimira Draškovića. Postoji mogućnost kako je autor grba iskoristio grb Suzaninog prvog muža te ga stavio u alijansu umjesto grba obitelji Malatinski. Međutim, ostavljam otvorenu mogućnost i da je osoba koja je slikala ovu fresku pogriješila ne znajući heraldička pravila i da je žensko - muška strana u ovoj alijansi zamijenjena. Dakako, onda se neće raditi o mojoj pretpostavci da je ova freska napravljena u čast spomenutog para, već je moguće da je ona naprav-

---

⁵⁶ John ASHURST i Francis G. DIMES, *Conservation of Building and Decorative Stone*, Butterworth-Heinemann, Oxford, 1990, 15.

⁵⁷ Bernard M. FEILDEN, *Uvod u konzerviranje kulturnog nasljeđa*, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1981, 17.

⁵⁸ Isto, 17.

ljena za Ivana IV. Draškovića koji je bio oženjen s Marijom Magdalenom Nadasdy. Poznato je kako je Marija Magdalena Nadasdy bila stalna dobrotvorka isusovaca u Varaždinu. Kroz svoj je život pridonijela za ukrase isusovačke crkve u Varaždinu te je vrlo vjerojatno kako je upravo ona dala podignuti Lauretansku kapelu uz spomenutu crkvu.⁵⁹ Tu je kapelu obdarila liturgijskim predmetima, oporučno je ostavila legat od 1000 forinta i dvije zlatne krune optočene dragim kamenjem za kip Marije Lauretanske.⁶⁰ Zbog svega toga, vjerojatnije je da alijansa grbova postavljena u varaždinskoj katedrali predstavlja Mariju Magdalenu Drašković, rođenu Nadasdy i njenog supruga Ivana IV. Draškovića. Opisi grbova se mogu pronaći u knjizi Ivana Bojničića *Der Adel von Kroatien und Slavonien*.

Slika 11. Alijansa grbova obitelji Nadasdy-Drašković

Opis grba: U alijansi grbova, nalaze se s desna grb obitelji Nadasdy i s lijeva grb obitelji Drašković. U desnom plavom štitu prikazana je na vodi bijela patka raširenih krila spremna za let, okrenuta u lijevo. Ona je smještena između dvije trske, a iznad nje se nalaze oblaci.⁶¹ U lijevom štitu vidimo plemićki grb obitelji Drašković. U plavom iznad okrunjene tri planine uzdiže se jedan okrunjeni grifon koji u desnici drži žutu kuglu.⁶² Iznad oba štita se nalazi kruna, a alijansu uokviruju dvije grane.

⁵⁹ "Drašković, Marija Magdalena", Hrvatski biografski leksikon, gl. ur. Trpimir MACAN, sv. III, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 1993, 597.

⁶⁰ Isto, 597.

⁶¹ Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 128.

⁶² Enver LJUBOVIĆ, *Grbovi plemstva Like, Gacke i Krbave*, Megrad, Zagreb, 99.

Kako se objekt nalazi na stropu crkve i do njega ne dopire direktna sunčeva svjetlost, njemu ne prijete gubljenje boje iz tog razloga. No, s vremenom će se morati provesti reintegracija intonacije, fiksiranje i čišćenje slikanog sloja. Nakon što se provede kemijska analiza pigmenata oslikanog područja, utvrdit će se njihov kemijski sastav koji će potom uputiti restauratore u pravilan odabir boja za eventualnu obnovu slikanog sloja.⁶³ Na pojedinim mjestima je vidljivo izbjeljivanje boje izazvano sakupljanjem soli te bi se zbog toga ova zidna slikarija trebala očistiti. Također je na plavoj boji štita koji predstavlja grb obitelji Drašković vidljivo napuknuće – vrlo vjerojatno uzrokovano vlagom.

Pavlini grb

Iznad ulaza u Državni arhiv u Varaždinu, postavljen je grb svećeničkog reda Sv. Pavla Prvog Pustinjaka. Tu su zgradu 1760. godine podigli pavlini koji su je potom koristili za svečana primanja, ugošćivanje velikaša ili političkih i vojnih velikodostojnika. Opis pavlinskog grba pronalazimo u zborniku *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1224 - 1786*.

Opis grba: U plavom štitu na zelenoj podlozi stoje dva uzdignuta lava, prednjim šapama naslonjeni na palmino drvo širokog korijena.⁶⁴ Navrh drva stoji crni gavran raširenih krila, a u ustima drži komad kruha.

Slika 12. Pavlini grb

Kameni grb Reda Sv. Pavla Prvog Pustinjaka nema vidljivih fizičkih oštećenja. Najveći problem tom grbu predstavlja zagađeni zrak iz kojeg se na spome-

⁶³ Branko CRNKOVIĆ i Ljubo ŠARIĆ, *Građenje prirodnim kamenom*, Sveučilišna tiskara Zagreb d.o.o., Zagreb, 2003, 340.

⁶⁴ Marija MIRKOVIĆ, „Skica za pavlinsku ikonografiju“, *Kultura pavlina*, Globus, Zagreb, 1989, 353.

niku taloži prljavština. Sumporni dioksid se, pri sagorijevanju fosilnih goriva, ispušta u atmosferu i prekriva spomenike nevidljivom prljavštinom koja se, ukoliko nema konstantne konzervatorsko - restauratorske brige, počinje sakupljati i stvarati zacrnjena područja na spomenicima.⁶⁵ Najproblematičnija područja grba su ona najispupčenija na kojima se nakuplja najviše štetne prljavštine, a to je vidljivo i na ovom primjeru.

Grb obitelji Rakoczy

Obitelj Rakoczy je jedna od najbogatijih ugarskih plemićkih obitelji. Članovi te obitelji se spominju u ispravama od 13. stoljeća. Njihov posljednji muški potomak je umro sredinom 18. stoljeća. Grb obitelji pronalazimo na ploči pored grba obitelji Erdödy koja se nalazi iznad glavnog ulaza u Stari grad Varaždin, tj. iznad ulaza u Gradski muzej Varaždin.⁶⁶

Slika 13. Grb obitelji Rakoczy

Opis grba: Štit grba je podijeljen na crveno, gornje i plavo, donje polje. U crvenom polju se nalazi crni okrunjeni orao raširenih krila okrenut na desno, koji u desnoj kandži drži savijenu sablju. U plavom polju na zelenom trobrijegu se

⁶⁵ Bernard M. FEILDEN, *Uvod u konzerviranje kulturnog naslijeđa*, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1981, 17.

⁶⁶ Gjuro SZABO, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Matica hrvatska, Zagreb, 1920, 90.

nalazi srebrni kotač. Ukras na kacigi je dijelom preuzet sa štita – crni okrunjeni orao raširenih krila, koji u desnoj kandži drži savijenu sablju.

Kameni grb obitelji Rakoczy, se isto kao i grb obitelji Erdödy nalazi u jako dobrom stanju. Konzervatorsko - restauratorski radovi na tim su grbovima vrlo vjerojatno provedeni nedavno, jer je vidljivo kako je kamenje očišćeno od bioloških štetnika (algi i lišajeva). Oko grba postoje mjestimična oštećenja vitica plašta koja pri posljednjoj restauraciji možda i nisu izvedeni na najbolji način.

Grb obitelji Ungnad

Obitelj Ungnad je stara plemićka obitelj iz Koruške, koja se javlja od 13. stoljeća.⁶⁷ Barunski naslov obitelj dobiva u drugoj polovici 16. stoljeća, a titulu grofova 1646. godine.⁶⁸ Kako je kralj Ferdinand I. 1543. godine bio u novčanoj nestašici, odlučio je založiti svoje pravo na grad Varaždin i svoje vlasništvo nad varaždinskom tvrđavom. U Pragu je izdao povelju kojom je Varaždin založio za 5000 rajnskih forinti baru Ivanu Ungnadu od Sonnega.⁶⁹

U Gradskom muzeju Varaždin čuva se kameni grb obitelji Ungnad (slika 14.) na istoj kamenoj ploči na kojoj se nalazi i već spomenuti grb obitelji Erdödy sa slike 4. Ti se grbovi datiraju u 1591. godinu s obzirom da se ta godina navodi na kamenom bloku ispod oba grba. Osim tog grba koji se čuva u odgovarajućim mikroklimatskim uvjetima (kako je već i navedeno kod grba obitelji Erdödy), na varaždinskoj tvrđi se nalazi još jedan pozlaćeni kameni grb obitelji Ungnad. Opise grba obitelji Ungnad nalazimo u knjizi Ivana Bojničića *Der Adel von Kroatien und Slavonien*.

Slika 14. Grb obitelji Ungnad⁷⁰

⁶⁷ Vlasta BRAJKOVIĆ, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja. Katalog zbirke grbova, grbovnica, rodoslovlja*, Hrvatski povijesni muzej (Katalog muzejskih zbirki 26), Zagreb, 1995, 106.

⁶⁸ Isto, 107.

⁶⁹ Rudolf HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad Varaždin i Grad Varaždin, Varaždin, 1993, 75.

⁷⁰ Gradski muzej grada Varaždina, Kulturno-povijesni odjel, *Zbirka kamenih spomenika*.

Opis grba: Štit grba je podijeljen na četiri polja – 1. i 4. polje crvene boje te 2. i 3. polje plave boje. U 1. polju se nalazi jedan srebrni vuk prikazan u koraku, a u 4. polju se nalaze dva srebrna, na van okrenuta, psa povezana ogrlicama. U 2. i 3. polju se nalazi troetažni kositreni zid od kvadri.⁷¹ Iznad štita se nalaze tri kacige. Iznad prve je prikazan bijeli vuk koji sijedi na zlatnoj kruni, a iza nje se nalazi crveno - srebrni plašt. Iznad druge se nalaze u plavim i žutim (i u obrnutom redoslijedu) podijeljenim otvorenim krilima jedan srebrni i jedan crveni rog. Iza druge kacige se nalazi plavo - zlatni plašt. Iznad treće kacige se nalaze dva srebrna psa koji sjede jedan kraj drugoga sa plavim ogrlicama sa prstenima. Iza treće kacige se nalazi crveno - zlatni plašt.

Drugi grb obitelji Ungnad kojeg pronalazimo u gradu Varaždinu, postavljenoj na varaždinsku tvrđu (slika 15.), je zaštićen pozlatom od atmosferskih utjecaja. Pozlaćivanje se oduvijek smatralo najkvalitetnijim načinom zaštite metala (bronce, bakra...) ili kamena te znatno kvalitetnijom i trajnijom od zaštite bojama i lakovima. Čisto zlato ne korodira i ne mijenja se. Bilo koji lak na zlatu degradira njegovu zaštitnu moć te pozlata u pravilu ima manji rok trajanja ako je lakirana. Grb je u dobrom fizičkom stanju bez oštećenja ili napuknuća. Na njemu nema okrunjenih kaciga sa ukrasima i plašta.

Slika 15. Grb obitelji Ungnad

⁷¹ Ivan BOJNIČIĆ, nav. dj., 196.

Grb grada Varaždina

Pred kralja Matiju Korvina su 1464. godine u Budim došli izaslanici grada Varaždina.⁷² Njihov dolazak bio je potaknut željom da im kralj dozvoli daljnju upotrebu grba i pečata kakvog je grad Varaždin koristio već duži niz godina. Iste godine, kralj Matija Korvin, u Budimu izdaje povelju čime potvrđuje želje varaždinskih izaslanika. Taj grb nalazimo na različitim lokacijama u gradu. Tako se primjerice, jedan grb nalazi na gradskoj vijećnici na glavnom gradskom trgu – Trgu kralja Tomislava (slika 16.). Ispod njega stoji natpis da je gradska vijećnica obnovljena 1793. godine.⁷³ Osim tog grba, još jedan kameni grb grada Varaždina susrećemo na zvoniku crkve Sv. Nikole. Slikovni prikaz grba grada Varaždina kakav se koristio od poslije II. svjetskog rata do 1990. godine pronalazimo na jednoj od gradskih zgrada u užoj gradskoj jezgri. Opis i izgled grba donosi Rudolf Horvat u svojoj knjizi *Povijest grada Varaždina*.

Opis grba: Na modrom okruglom polju, koje zlatom damascirano, stoji anđeo, obučen u odijelo smeđe boje. Anđeo ima žutu kosu i crvena krila. S obje ruke drži kasno gotski štit koji je na donjoj strani zaobljen. U tom štitu, koji čini pravi grb grada Varaždina, vidi se osam greda koje su naizmjenice bijele i crvene boje. Sredinu tih greda ispunjava bijeli gradski toranj, koji ima četiri ugla. Toranj je pokriven modrim krovom nad kojim sjaji zlatan križ. Na crvenoj gredi vidimo lijevo od tornja zlatnu zvijezdu, a desno zlatan polumjesec. Oko cijeloga toga okrugloga polja, u kojem je opisana slika, nalazi se bijeli okvir s natpisom: "Sigillum majus civitatis Varasdien", što bi u hrvatskom prijevodu glasilo: „Veliki pečat grada Varaždina“. Slova u tom napisu pripadaju tzv. gotskoj minuskuli. Taj okrugli grb grada Va-

Slika 16. Grb grada Varaždina

⁷² Rudolf HORVAT, nav. dj., 38.

⁷³ MCCIX LIB(erta)TIS / ARCIS VETUSTAE KENE(?) / CURIA IUSTITIAE L(ibere) ET R(egiae) CI(vi)T(at)IS / VARASD(iensis) FRANCISCO II ROM(anorum) IMPER(atore) / REGE HUN(gariae) ET C(roatae) I REGNANTE RENOVATA EST. / 1 7 9 3.

raždina naslikan je u diplomi na četvero-kutnoj ploči. Ta je ploča zelene boje, a damascirana svijetlozelenim slikarijama.⁷⁴

Kameni grb grada Varaždina se s mjestimičnim pozlaćenim detaljima nalazi u dobrom fizičkom stanju. Vide se mjestimična zacrnjena područja uzrokovana zagađenim zrakom i kiselim kišama koje nagrizaju kamen i uništavaju pozlatu. Ptice i šišmiši izazivaju određena razaranja, jer njihov izmet nije samo ružan, već i korozivan zbog visokog postotka kiselosti.⁷⁵ Iz tog razloga, na vrhu grba se nalaze metalne zaštite koje sprječavaju golubove i ostale ptice da ne sjedaju na spomenik.

Drugi grb grada Varaždina koji se nalazi na crkvi Sv. Nikole (slika 17.) ima obojane dijelove koji su pod jakom sunčevom svjetlosti izgubili prvotnu jačinu boje. To je prije svega vidljivo na krilima anđela koja su u originalu bila plave boje, na štitu i gredama crvene boje koje su sada velikim dijelom izgubile crveni ton. Lice anđela je također izgubilo svoju prvotnu boju. Pri konzervaciji i restauraciji se mora voditi računa o zaštiti polikromije.⁷⁶ Naime, izvorni je spomenik mogao biti obojani jednom ili više boja. Pri takvim je spomenicima potrebno isprobati odabranu metodu čišćenja na maloj pokusnoj površini. Da ne dođe do otapanja veziva i pigmenta slikanog sloja, kemijskom se analizom određuje koja su otapala pogodna za čišćenje takvih spomenika.⁷⁷

Slika 17. Grb grada Varaždina

---

⁷⁴ Isto, 40.

⁷⁵ Bernard M. FEILDEN, *Uvod u konzerviranje kulturnog nasljeđa*, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1981, 14.

⁷⁶ Branko CRNKOVIĆ i Ljubo ŠARIĆ, nav. dj., 343.

⁷⁷ Isto, 343.

Treći grb koji pronalazimo na jednoj od zgrada u užoj gradskoj jezgri, je grb bez anđela, kakav se koristio u periodu između kraja II. svjetskog rata i 1990. godine (slika 18.). Na njemu je došlo do jakog blijeđenja boje crvenih greda u štitu. Razlog tome je to što je strana zgrade na kojoj je naslikan grb postavljena prema jugu i velik dio dana se nalazi na izravnom udaru sunčevih zraka. Osim toga, kako je navedeno kod grba obitelji Mrazović i grba pavlina, tako i kod svih spomenika na otvorenom prijeti opasnost od sumpornog dioksida nastalog izgaranjem fosilnih goriva. Sumporni dioksid pri ispuštanju polagano oksidira, prije svega fotosintetičkim djelovanjem Sunca, u sumporni trioksid koji s vodom daje sumpornu kiselinu.⁷⁸ Sumporna kiselina je jedan od glavnih sastojaka kiselih kiša koje potom padaju po kulturnoj baštini i ulaze u porozni materijal kao što je kamen. Opasnost od kiselih kiša je opće poznata i jednostavno je zamisliti kako, pod njezinim utjecajem, kulturna baština lagano blijedi.⁷⁹ Takav proces je ozbiljna prijetnja i za ovaj prikaz grba grada Varaždina.

Slika 18. Grb grada Varaždina

---

⁷⁸ Isto, 48.

⁷⁹ C. A. PRICE, *Stone Conservation, An Overview of Current Research*, The Getty Conservation Institute, Santa Monica, 1996, 5.

SIMBOLIKA LIKOVA NA GRBOVIMA

Ako rezimiramo sve napisano o obiteljskim grbovima koji se pojavljuju na prostoru današnje Varaždinske županije, možemo reći kako su najzastupljeniji detalji na štitovima i ukrasima kaciga životinjski likovi i to lav, orao, pelikan, gavran, guska, vuk, pas i jelen. Od mitoloških bića jedinog kojeg susrećemo na grbovima u Varaždinskoj županiji jest grifon. Upravo su grifon i lav, najčešće prikazani okrunjeni kako u šapi nešto drže, najkorišteniji grbovni likovi na znakovlju koje se nalazi unutar geografskog područja interesantnog za ovaj rad. Osim u samome štitu ili kao ukras kacige, lavovi se vrlo često pojavljuju i u ulozi čuvara grba. Nerijetko se lavovi u štitu ili kao ukrasi kaciga prikazuju s dva repa u uspravnom položaju stojeći na zadnje dvije noge. Njihov čest prikaz možemo pripisati značenju te životinje kojeg ona ima od davnih vremena. Lav se oduvijek smatrao kraljem životinja na kopnu, a svojim je stasom, snagom i izgledom predstavljao moć, snagu i autoritet.⁸⁰ U srednjem je vijeku postojalo vjerovanje kako lav spava otvorenih očiju i kako je uvijek spreman na sve pa i u tome pronalazimo razlog njegovog uzimanja u grb.⁸¹ Lik grifona je došao u grbove slavonskog plemstva pod utjecajem srednjovjekovne heraldike. Prikazuje mitsku životinju s orlovskim kljunom i krilima, a lavljim tijelom.⁸² Takav stvor ujedinjuje božanske karakteristike snage i mudrosti. Usporedi li se simbolika orla i simbolika lava, očito je da grifon predstavlja životinju koja povezuje zemaljsku snagu lava, kao najvažnije kopnene životinje, s energijom orla, kao najvažnije nebeske životinje.⁸³

Od ptica su najzastupljeniji grbovni likovi orao i pelikan. Orao je u Varaždinskoj županiji gotovo uvijek prikazan jednoglav, no u gradu Varaždinu pronalazimo i jedan grb koji u sebi sadrži dvoglavog orla. Lik dvoglavog orla kao grbovni simbol koristi Sveto Rimsko Carstvo. Dvoglavog orla za carski simbol i grb određuje na samom početku 15. stoljeća car Sigismund, u vrijeme dok je još bio njemački kralj.⁸⁴ Jednog takvog dvoglavog orla koji u lijevoj i desnoj kandži drži mač susrećemo na spomenutom grbu, iznad ulaza u jedno dvorište u Školskoj ulici u gradu Varaždinu. Kako nije otkriveno što bi taj grb trebao predstavljati, pretpostavljam da se radi o simbolu austrijske carevine.⁸⁵ S obzirom

---

⁸⁰ Vesna VUČEVAC BAJT i Gordana GREGURIĆ GRAČNER, „Životinje kao heraldički elementi u grbovima plemstva u Slavoniji od 1700. - 1918. godine“, *Povijesni prilozi*, vol. 21, no. 21, veljača 2002, 162.

⁸¹ Isto, 162.

⁸² Anđelko BADURINA, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990, 247.

⁸³ Vesna VUČEVAC BAJT i Gordana GREGURIĆ GRAČNER, nav. dj., 163.

⁸⁴ Aleksandar BENAŽIĆ, „Pojava i simbolika dvoglavog orla“, *Numizmatičke vijesti*, vol. 41, 1999, 116.

⁸⁵ Vlasta BRAJKOVIĆ, nav. dj., 112.

kako je pretpostavka da je taj grb stvoren tek u ranom novom vijeku, njega se nije detaljnije razmatralo u ovom diplomskom radu. Orao se smatra kraljem ptica te mu kao takvom pripada odgovarajuća uloga u gotovo svim kulturama i u tome leži i njegovo heraldičko skriveno značenje.⁸⁶ Isto tako se orla smatralo simbolom uskrsnuća, zbog njegove moći da obnovi svoje perje na način da leti prema Suncu, a potom naglo zaroni u vodu.⁸⁷ Osim čitavog prikaza životinje, nerijetko se u štitovima ili kao ukrasi kaciga uzimaju samo crna orlova krila. Pelikan koji probija svoje grudi da bi nahranio svoje mlade vlastitom krvlju, predstavlja Kristovu žrtvu na križu koju je primio iz ljubavi prema ljudskome rodu.⁸⁸ U tom je smislu pelikan i slika euharistijskog sakramenta.⁸⁹ Gavran u grbu pavlina simbolizira samotnički život.⁹⁰ Kruhom kojeg drži u kljunu aludira se na vjerovanje da je kruhom u pustinji svakodnevno hranio Sv. Pavla Pustinjaka. Guska s druge strane simbolizira vječnog prijatelja i pratitelja te odanog partnera.⁹¹

Vuk je životinja koje su se ljudi od pamtivijeka bojali. Konotacija koja ide uz tu životinju je najčešće negativna. Vukovi su ti koji su napadali stada, plašili ljude, pa nerijetko nasrtali čak i na čovjeka. Vuka se nerijetko uspoređuje s ljudima koji su tjerani ambicijom, pohlepom i težnjom da pod svaku cijenu udovolje svojim željama.⁹² No kako ne bi otišli u krajnost, postoje mitovi u kojima se, posebice vučice, prikazuju kao one koje su prigrlile odbačene i hranile ih svojim mlijekom. Može se zaključiti kako je simbol vuka u grbovima predstavljao ambiciozne osobe, koje su spremne na sve, ali isto tako i pomoći ukoliko bi to bilo potrebno. Pas je isto kao i vuk podijeljeni lik u njegovim karakteristikama. Prije svega, psa predstavlja silna snaga, odanost i povezanost s vlasnikom, ali s druge strane tu životinju također simbolizira mračna, divlja i neukrotiva strana.⁹³ Vesna Vučevac Bajt i Gordana Gregurić Gračner u članku „Životinje kao heraldički elementi u grbovima plemstva u Slavoniji od 1700.-1918. godine“ pišu kako se jelen zbog svojih razgranatih rogova često uspoređuje sa stablom života.⁹⁴ Osim toga, simbolizira plodnost i ciklus ponovnog rođenja.⁹⁵

---

⁸⁶ Aleksandar BENAŽIĆ, „Pojava i simbolika dvoglavog orla“, *Numizmatičke vijesti*, vol. 41, 1999., 119.

⁸⁷ Vesna VUČEVAC BAJT i Gordana GREGURIĆ GRAČNER, nav. dj., 165.

⁸⁸ Isto, 166.

⁸⁹ Anđelko BADURINA, nav. dj., 425.

⁹⁰ Isto, 238.

⁹¹ Didier COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada lijevak, Zagreb, 2004, 131.

⁹² Isto, 466-467.

⁹³ Isto, 334.

⁹⁴ Vesna VUČEVAC BAJT i Gordana GREGURIĆ GRAČNER, nav. dj., 163.

⁹⁵ Jean CHEVALIER i Alain GHEERBRANT, *Rječnik simbola - mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2007, 226-227.

Potom slijede biljni detalji koje pronalazimo na grbovima Varaždinske županije: zelena grana s crnim bobicama, zeleni trobrijeg (na kojemu najčešće stoji neka životinja), trska, šaš, palma, stablo jabuke i crvene ruže. Zelene grane i zeleno lišće koje se susreće na grbovima predstavljaju nadu, mladost i obnavljanje.⁹⁶ Trska s druge strane simbolizira krhkost i savitljivost.⁹⁷ Na prvi pogled možda oprečne karakteristike, one zapravo daju pravu sliku ljudskoga roda. Čovjek je stvoren tako da ga puno toga u životu može emocionalno i fizički slomiti, ali opet su s druge strane poznati nevjerojatni naponi i šokovi koje ljudsko tijelo i um može podnijeti. Ako se pogleda kombinacija likova u grbovima, primjerice u grbu obitelji Nadasdy, čiji su simboli upravo guska i trska – moglo bi se iščitati skriveno značenje kao pouka da između vjernih prijatelja i odanih partnera u životu postoje trenuci u kojima dolazi do šokova, svađe i netrpeljivosti, ali s druge strane i trenuci kompromisa, popuštanja i prilagođavanja.

Palmino granje u pavlinskom grbu može imati dvostruku simboliku. Kao prvo palmino stablo kao drvo sjevernog Egipta treba uputiti na domovinu Sv. Pavla Pustinjaka.⁹⁸ Kao drugo, palmine grane podsjećaju na trenutak kada je Krist ulazio u Jeruzalem, a mnoštvo ga pozdravljalo granama tog drveta.⁹⁹ Sam prikaz stabla palme sa korijenjem, deblom i krošnjom povezuje podzemlje – rujući korijenjem dubine, površinu zemlje – deblom te nebeske visine - krošnjom palmina drveta.¹⁰⁰ Stablo samo po sebi simbolizira život i brigu za prehranjivanjem. Prikazano sa svojim plodovima (primjerice jabukama ili crnim bobicama) najčešće predstavlja sliku majke.¹⁰¹ Čest motiv na grbu svećeničkog reda Sv. Pavla Pustinjaka su i dijelovi prirodne poput: stijene, gnijezda, oblaka i vode. Stijena kao simbol u grbovima može predstavljati samoga Boga,¹⁰² čvrstoću i sigurnost. I oblaci se u grbovima pronalaze u sličnoj svrsi. Naime, njihova simbolika predstavlja znak nevidljivog Boga koji bdije nad događajima na zemlji.¹⁰³ Od svih cvjetnih motiva, ruže su najzastupljeniji simbol u grbovima na zapadne Europe.¹⁰⁴ Njeno je skriveno značenje preporod, mistično ponovno rođenje i ljubavi.¹⁰⁵

---

⁹⁶ Didier COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada lijevak, Zagreb, 2004, 471.

⁹⁷ Jean CHEVALIER i Alain GHEERBRANT, nav. dj., 719.

⁹⁸ Marija MIRKOVIĆ, „Skica za pavlinsku ikonografiju“, *Kultura pavlina*, Globus, Zagreb, 1989, 352.

⁹⁹ Vesna VUČEVAC BAJT i Gordana GREGURIĆ GRAČNER, nav. dj., 167.

¹⁰⁰ Jean CHEVALIER i Alain GHEERBRANT, nav. dj., 627.

¹⁰¹ Isto, 634.

¹⁰² Anđelko BADURINA, nav. dj., 546.

¹⁰³ Isto, 431.

¹⁰⁴ Jean CHEVALIER i Alain GHEERBRANT, nav. dj., 571.

¹⁰⁵ Isto, 571-572.

Na grbovima je nerijetko prikazano i različito oružje ili predmeti koji se koriste u ratu: mač, savijena sablja, strijela, rog, zastava, kotač te ruka u oklopu. Mač je prije svega simbol neustrašivosti, snage i razornosti.¹⁰⁶ Također simbolizira pobjedu i pravdu.¹⁰⁷ Zbog svega toga nije ni čudno da je čest detalj u grbovima osoba koje su sudjelovale u različitim ratovima. Detalj nabodene turske glave na sablju je čest motiv koji podsjeća na dugi vremenski period ratovanja s Turcima.¹⁰⁸ Osim toga, u svojim grbovima ga najčešće imaju osobe koje su se istakle u ratovima s Turcima pa su im kao zaslugu kraljevi ili dodijelili grbove s tim detaljem ili im nadodali taj detalj u grb. Enver Ljubović u svojoj knjizi *Grbovi plemstva Like, Gacke i Krbove* zaključuje kako „sablja kao simbol u grbovima zapadnoeuropske i srednjoeuropske heraldike ne postoje. Sablju krivošiju uvijek zamjenjuje ravni mač, te je sablja, dakle, tipičan hrvatski, odnosno uskočki heraldički simbol. Taj je simbol, osim naše heraldike, i simbol mađarske“.¹⁰⁹ Osim nabodene turske glave i oružja, u nekoliko grbova pronalazimo i krv koja kaplje bilo iz ljudske glave, bilo iz životinje. Prikaz roga simbolizira mušku moć i snagu.¹¹⁰ Kotač kao lik simbolizira vječni život i cikličko obnavljanje.¹¹¹

Na nekoliko se grbova u Varaždinskoj županiji nalaze i ljudski likovi. Osim prikaza muškarca i žene, željela bi spomenuti i prikaz anđela kao sastavnog dijela grba grada Varaždina. Anđeo se, slično kao i grifon, svrstava u jedno vanzemaljsko stvorenje čija je zadaća bdjeti nad onim za što je zadužen i čuvati to nešto od zla.¹¹² U slučaju koji je interesantan za ovaj rad, anđeo ima zadaću bdjeti nad gradom Varaždinom, čuvati njega i njegove stanovnike.

Nerijetko se na grbovima kao detalji nalaze i dijelovi arhitekture: obrambeni zid, zdenac, kula i toranj. Zdenac ili bunar, jednako kao i prikaz drveta sa korijenjem, objedinjuje tri kozmička poretka – podzemlje, zemlju i nebo. Osim toga predstavlja i tri elementa – vodu, zemlju i zrak.¹¹³ Simbol je obilja i izvora života.¹¹⁴ Takvi likovi, koji predstavljaju izvor, obnovu, ciklus života i povezivanja svog spoznajnog svijeta, s jedne strane predstavljaju nadu u dug vijek porodice, a s druge ostavljaju pečat na spomen osobe koja je zaslužila obiteljski grb i započela obiteljsku granu. Zid ili zidine koje nalazimo na nekoliko obi-

---

¹⁰⁶ Isto, 2007, 373.

¹⁰⁷ Isto, 2007, 374.

¹⁰⁸ Enver LJUBOVIĆ, nav. dj., 44.

¹⁰⁹ Isto, 45.

¹¹⁰ Jean CHEVALIER i Alain GHEERBRANT, nav. dj., 563.

¹¹¹ Isto, 288-291.

¹¹² Anđelko BADURINA, nav. dj., 115-118.

¹¹³ Jean CHEVALIER i Alain GHEERBRANT, nav. dj., 68.

¹¹⁴ Anđelko BADURINA, nav. dj., 589.

teljskih grbova mogu predstavljati zaštitu od štetnih utjecaja nižeg podrijetla ili zla.¹¹⁵ U kršćanskoj religiji u srednjemu vijeku, kula je postala simbol budnosti i uzdizanja.¹¹⁶

Također se na grbovima u Varaždinskoj županiji često susreću ravne ili valovite grede koje dijele štit grba na nekoliko polja ili se na grbu ili ukrasu kacige nalaze kao simboli. Vrlo često na grbovima pronalazimo likove nebeskih tijela: zvijezde i polumjesec. Zvijezde su prvenstveno simboli svjetlosti,¹¹⁷ a polumjesec periodičnost, obnovu, preobrazbu i rast.¹¹⁸ Osim toga, česti likovi u grbovima su i znakovi vlasti ili titula: žezlo i kruna. Žezlo osim onog opće poznatog – simbola vlasti¹¹⁹ i moći predstavlja produženu ruku i vrhovni autoritet.¹²⁰ Kruna u grbovima prikazuje superiornost jedne obitelji nad dugima, simbolizira dostojanstvo i uspjeh.¹²¹ Uz sve spomenute simbole koje možemo vidjeti na grbovima u Županiji varaždinskoj, pojavljuju se i kugle različitih boja te kruh. Simbolika kugle je izjednačena sa simbolikom kruga. Prikaz kugle izražava savršenstvo.¹²² Kruh kojeg pronalazimo na grbu reda Sv. Pavla Pustinjaka simbolizira suštinsku hranu, ali isto tako i onu duhovnu koja je čovjeku također potrebna.¹²³

S obzirom da heraldika u Varaždinskoj županiji nije imala istraživača koji bi se detaljnije pozabavio tom pomoćnom povijesnom znanošću, ona predstavlja neistražen teren o kojem se može još puno toga proučiti, povezati, napisati i prezentirati kako bi buduće generacije postale svjesne osoba koje su u prošlosti obitavale na tim prostorima. Sa studioznijim proučavanjem heraldike i u drugim vremenskim razdobljima, moglo bi se doći do novih zaključaka o korištenju grbova i detalja koje na njima nalazimo te napraviti komparativna analiza sa razdobljem odrađenim u ovom diplomskom radu.

ZAKLJUČAK

Paralelnim blazoniranjem i konkretnim individualnim slikovnim prikazom grba, u ovom se radu može vidjeti gdje se nalaze kakve promjene, ponegdje i pogreške, u postavljenom povijesnom spomeniku s obzirom na opise kakvi se

---

¹¹⁵ Jean CHEVALIER i Alain GHEERBRANT, nav. dj., 790.

¹¹⁶ Isto, 332.

¹¹⁷ Isto, 813.

¹¹⁸ Isto, 406-410.

¹¹⁹ Anđelko BADURINA, nav. dj., 594.

¹²⁰ Jean CHEVALIER i Alain GHEERBRANT, nav. dj., 823.

¹²¹ Isto, 327.

¹²² Isto, 330.

¹²³ Isto, 324.

mogu pronaći u literaturi. Izgled spomenika kulturne baštine ponekad ne odgovara opisu iz literature. Razlog tome se može tražiti ili u nedovoljnom poznavanju heraldičkih pravila kod restauratora koji su restaurirali pojedine grbove ili u želji prikaza pojednostavljenog ili proširenog grba – često bez kacige i njenog ukrasa ili s nadodanim lentama ili čuvarima grba. Generalno gledajući, s obzirom na broj grbova koji postoje kroz čitavu povijest, razlika u insignijama obitelji se nalazi i u najsitnijim detaljima, pa je ponekad moguće da dođe do problema u istraživanju ukoliko se krivim prikazom detalja ili postavljanjem likova u krivu stranu istraživača odvede u krivom smjeru.

Procjena stanja kamenih spomenika u gradu Varaždinu je relativno dobra. Velik broj grbova se nalazi u dobrom stanju. Vidljivo je kako grad Varaždin zajedno s institucijama koje brinu o kulturnoj baštini grada vode računa o potencijalnim štetnicima i opasnostima koje bi mogle dovesti do uništavanja kulturnih spomenika. U nekim slučajevima bi se još moglo poraditi na dodatnoj intervenciji te na taj način još više zbrinuti spomenike koji se nalaze na udaru sunčevih zraka ili u eventualnom doticaju sa životinjama. Dakako, s obzirom na funkciju nekih prikaza (kao što je to u slučaju grba obitelji Mrazović koji ujedno ima i praktičnu primjenu kao sunčani sat) to je nemoguće no kontinuirana briga i pažnja mogu doprinijeti tome da i takvi prikazi ostanu još dugo na svojem mjestu u svojoj funkciji, podsjećajući na obitelj koja je nekada obitavala na ovim prostorima.

IZVORI I LITERATURA

1. John ASHURST i Francis G. DIMES, *Conservation of Building and Decorative Stone*, Butterworth-Heinemann, Oxford, 1990.
2. Anđelko BADURINA, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1990.
3. Aleksandar BENAŽIĆ, „Pojava i simbolika dvoglavog orla“, *Numizmatičke vijesti*, vol. 41, 1999, 116-155.
4. Ozren BLAGEC, „Bela IV. i kalničko plemstvo“, *Cris*, god. XII., br. 1/2010, 234-244.
5. Ivan BOJNIČIĆ, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, edicija: *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*, IV. 13, Verlag von Bauer und Raspe, Nürnberg, 1899. [druga izdanja - Bauer und Raspe, Neustadt an der Aisch, 1986; Golden marketnig, Zagreb, 1995].
6. Vlasta BRAJKOVIĆ, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja. Katalog zbirke grbova, grbovnica, rodoslovlja*, Hrvatski povijesni muzej (Katalog muzejskih zbirki 26), Zagreb, 1995.

7. N. S. BROMMELLE i Perry SMITH, *Case Studies in the Conservation of Stone and Wall Paintings. Preprints of the Contributions to the Bologna Congress*, London, 21-26 September 1986.
8. Jean CHEVALIER i Alain GHEERBRANT, *Rječnik simbola - mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2007.
9. Didier COLIN, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Naklada lijevak, Zagreb, 2004.
10. Branko CRNKOVIĆ i Ljubo ŠARIĆ, *Građenje prirodnim kamenom*, Sveučilišna tiskara Zagreb d.o.o., Zagreb, 2003.
11. Bernard M. FEILDEN, *Uvod u konzerviranje kulturnog nasljeđa*, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1981.
12. Gradski muzej grada Varaždina, *Kulturno-povijesni odjel*, Zbirka kamenih spomenika.
13. Rudolf HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad Varaždin i grad Varaždin, Varaždin, 1993.
14. „Drašković, Marija Magdalena“, *Hrvatski biografski leksikon*, gl.ur. Trpimir Macan, sv. III, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1993, 597.
15. „Erdödy“, *Hrvatski biografski leksikon*, gl. ur. Trpimir Macan, sv. IV, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1998, 54.
16. „Kiš Šaloci“, *Hrvatski biografski leksikon*, gl. ur. Trpimir Macan, sv. VII, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009, 328.
17. KLEMM, Miroslav, „Štuko dekoracija stubišta sjevernog krila zgrade Fakulteta organizacije i informatike u Varaždinu“, *Journal of Information and organizational sciences*, no. 13, Prosinac 1989, 390-395.
18. Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah u Hrvatskoj i Slavoniji*, Knjižara Jugoslavenske Akademije, Zagreb, 1891.
19. Enver LJUBOVIĆ, *Grbovi plemstva Like, Gacke i Krbave*, Megrad, Zagreb, 2003.
20. Marija MIRKOVIĆ, „Skica za pavlinsku ikonografiju“, *Kultura pavlina*, Globus, Zagreb, 1989, 351-361.
21. Dubravka PEIĆ ČALDAROVIĆ, „Grbovi hrvatskog plemstva – činjenice kulturnog naslijeđa i identiteta“, *Povijesni prilozi*, vol. 31, no. 31, Prosinac 2006, 87-100.
22. Antonio PERKOVIĆ, *Heraldička baština prostora današnje Sisačko-moslavačke županije*, diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2013.
23. C. A. PRICE, *Stone Conservation, An Overview of Current Research*, The Getty Conservation Institute, Santa Monica, 1996.
24. „Prostorni plan uređenja Općine Beretinec“, *Službeni vjesnik Varaždinske županije*, br. 15/06.

25. Tomislav RAUKAR, Hrvatsko srednjovjekovlje, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
26. Mirjana REPANIĆ-BRAUN, „Prilog istraživanju opusa štukatera Antona Josepha Quadrija“, Radovi instituta za povijest umjetnosti, sv. 33, Zagreb, 2009, 145-162.
27. Pavao RITTER-VITEZOVIĆ, *Stemmatographia, sive Armorum Illyricorum delineatio, descriptio, et restitutio*, Beč, 1701.
28. Gjuro SZABO, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1920.
29. Rosalia VAROLI-PIAZZA, *Sharing conservation decisions*, ICCROM, Rome, 2007.
30. Denis VOKIĆ i Mario FUČIĆ, „Skulpture s južnog portala crkve sv. Marka u Zagrebu. Izvješće o obavljenom konzervatorsko - restauratorskim radovima do lipnja 2006“, *Informatica Museologica*, vol. 39, no 1-4, 2008, 187-196.
31. Vesna VUČEVAC BAJT i Gordana GREGURIĆ GRAČNER, „Životinje kao heraldički elementi u grbovima plemstva u Slavoniji od 1700.-1918. godine“, *Povijesni prilozi*, vol. 21, no. 21, Veljača 2002, 161-169.
32. Bartol ZMAJIĆ, Heraldika, sfragistika, genealogija, veksikologija. Rječnik heraldičkog nazivlja, Golden marketing, Zagreb, 1996.
33. Davor ZOVKO, *Obiteljski grb, Laurana*, Zagreb, 2009.

SAŽETAK

KAMENI GRBOVI U GRADU VARAŽDINU OD 13. DO 17. STOLJEĆA

Glavna je ideja ovog rada bila popisati grbove Varaždinske županije dodijeljene u razdoblju od 13. do 17. stoljeća, napraviti njihovu heraldičku analizu i procijeniti njihovo zatečeno fizičko stanje. Grbova plemstva dodijeljenih u srednjem vijeku koji su ostali sačuvani do današnjih dana na području čitave Varaždinske županije ima u većoj količini te je iz tog razloga odlučeno da se pažnja ponajviše usmjeri na županijsko središte - grad Varaždin. Kroz ovaj je rad, sve zajedno, obrađeno 18 prikaza grbova velikaša, svećeničkog reda Sv. Pavla Prvog Pustinjaka i grada Varaždina pri čemu je pored svakog iznesena kratka povijest dobivanja titula i grbova, opis grba, slikovni prikaz objekta koji se proučava i komentar vezan uz zaštitu i očuvanje kulturne baštine. U posljednjem se poglavlju pokušala objasniti simbolika likova koje pronalazimo na grbovima u Varaždinskoj županiji kako bi se u idućim radovima mogla napraviti

komparativna analiza s nekim drugim vremenskim razdobljima ili nekim drugim plemićkim obiteljima.

Ključne riječi: Varaždin; heraldika; Beković; Drašković; Erdödy; Horvat Oršić Slavetić; Horvat Palocz; Kiš Šaloci; Mrazović; Nadasdy - Drašković; red Sv. Pavla Prvog Pustinjaka; Rakoczy; Ungnad; heraldički likovi.

ZUSAMMENFASSUNG

STEINWAPPEN IN DER STADT VARAŽDIN VON 13 BIS 17 JAHRHUNDERT

Die Hauptidee dieser Studie war es eine Liste von Wappen im Varazsdiner Landkreis für einen Zeitraum von 13 bis 17 Jahrhundert zu machen, die heraldisch zu analysieren und deren aktuelle Zustand zu bewerten. Wappen des Adels im Mittelalter, die bis heute in dem gesamten Gespanschaft Varaszdin aufbewahrt wurden gibt es eine größere Menge und aus diesem Grund wurde beschlossen die Aufmerksamkeit in erster Linie auf das Gespanzentrum zu konzentrieren – auf die Stadt Varazdin. Durch diese Arbeit, wurde alles zusammen 18 Wappen von Adeln und Herren von Priestertum St. Paulus des Ersten Eremiten und Varaszdiner Stadt präsentiert, mit einer kurze Geschichte der Erwerbung des Titel und Wappen, Beschreibung des Wappen, bildliche Darstellung des untersuchten Objekts und ein Kommentar über den Schutz und der Bewahrung des kulturellen Erbes. Im letzten Kapitel wollte man versuchen die Symbolik der Zeichen die auf den Wappen im VaraszdinerGespan gefunden wurden zu erklären, damit man in der nächsten Arbeiten eine vergleichende Analyse mit anderen Perioden oder andere Adelsfamilien machen kann.

Schlüsselwörter: Varaždin; Heraldik; Bekovic; Draskovich; Erdödy; Horvat Orsic de Slavetic; Horvat Palocz; Kiss Saloczy; Mrazovich; Nadasdy-Drackovich; Priestertum St. Paulus des Ersten Eremiten; Rakoczy; Ungnad; heraldischen Figuren.

